

KUR'AN-I KERİM VE KATOLİK MERYEM TEOLOJİSİ (MARIOLOGY VE KUR'AN-I KERİM)

*Prof. Dr. Mustafa ALICI**

Öz: Hz. Meryem hakkında Katolik teolojisindeki öğretiler, bir ilah kültüne dönüşme izlenimi vermektedir. Kur'an, aslında Hz. Meryem'i teslis içinde göstermez. Bunun yerine Kur'an, Hz. Meryem gibi bir kadının tanrılaştırılmasını öne çıkarmaktadır. Hz. Meryem'in teslise dâhil edilmesi, başka bir şeydir onun ilahlaştırılmasına vurgu başka bir şeydir. Dolayısıyla Katolik inancının Meryem'e verdiği tüm bu unvanlar, ona yapılan adamlar, bayramlar, kiliselerdeki resmi ritüeller, yönelimler, onun heykelinin önünde huşu ile eğilerek dua etmek, onun ruh ve bedeniyle diri, dünyada hazır ve icraat içinde olduğuna inanmak, Kur'an'ın öne çıkardığı tevhid öğretisine göre onun ilahlaştırılması için yeter sebeplerdendir.

Anahtar Kelimeler: Meryem, Kur'an-ı Kerim, Hz. İsa Mesih, Marioloji, Roma Katolik Kilisesi

THE HOL QUR'AN AND ROMAN- CATHOLIC SICENCE OF MARY(MARIOLOGY)

Abstract: Teaching in Catholic theology about Mary gives her open door to the impression of turning into a cult deity. Qur'an actually show her in the Trinity. Instead, It highlights her as a woman being deified. The inclusion of Mary into the doctrine is another thing but her deification is another. Thus, the Catholic beliefs given to Mary as title , or devotions, holidays in cleric calendar, formal rituals in the church , trends, prays bowing in awe in front of her sculpture, her alive body and soul, her presence and actions in the world are good enough reasons that they are all the process of deification and are against the teachings of monotheism Qur'an is one sufficient reason for her deification .

Key Words: Mary, Qur'an, Jesus Christ, Mariology, Roman Catholic Church

GİRİŞ

Roma Katolik teolojisinde Meryem ile ilgili en önemli öğretiler ve onunla ilgili metodolojiler "*Meryem bilim*" (Mariology) başlığı altında değerlendirilir. İlk dönemden itibaren Katolik Kilisesi tarihi içinde yavaş yavaş gelişerek XVII. asırda olgunlaşan bu disiplin, modern araçlar kullanılarak dogmatik teolojinin bir alt dalı olarak Hz. Meryem'in Tanrı ile ve Tanrı'nın yaratıklarıyla olan ilişkisini anlamlandırmaya ve yorumlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda bu disiplinin kutsal metinlerle ilintili olanı (*Mariologia Biblica*) ve Geleneksel Meryem Teolojisi (*Mariologia Traditionale*) diye iki kısmı bulunur. Bu disiplinin temel başlıklarını

Geliş tarihi : 18. 04. 2016

Kabul tarihi : 28. 04. 2016

*Erzincan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Ana Bilim Dalı

Meryem'e verilen Katolik unvanlar veya onun inananları için verdiği hediyeler belirler. Bunlar arasında *Tanrı annesi (Mater Dei)*, *Mübarek*

Bakire (Virgine Beatrice), *Göklerin Kraliçesi (Regina Caeli)*, *Kurtarıcı Anne (Redemptoris Mater)*, *Hanımendimiz (Madonna/Our Lady)*, *İlahi Lütufların Aracısı (Mediatrice)* ve *Eş Kurtarıcı (Co-redemptrix)* sayılabilir. Bu sıfatlar çerçevesinde Katolik Kilisesi'nin oluşturduğu gelenek, Meryem'le ilgili şu teolojik meseleleri ele almaktadır: "Meryem'in kutsalılığı", "İkinci Havva olarak Meryem", "Meryem'in sonsuz bilgisi (Onniscienza)", "Meryem- Kilise Özdeşliği" ve Meryem'in Ruhani Anneliği."¹

Bu makalede amacımız, Kur'an'da Hz. Meryem kıssasının Hicaz'daki Hz. Meryem kültü ile özdeşleştirme çabaları bir yana ² teolojik düzlemde hareketle Katolik Meryem teolojisinde ortaya çıkan "onun beşeriyetine" ve "onun ruhaniyetine" ait olan yönleri Kur'an-ı Kerim'deki Hz. Meryem anlatımıyla mukayese etmeye çalışacağız.

Kur'an-ı Kerim ve Katolik Öğretilerinde Meryem'in Beşeri Şahsiyeti

a. Meryem'in Bakireliği ve Hamileliği

İsa Mesih'in annesi Meryem'in bakireliği konusunda Katolik teolojisi, çoklu bir bakış açısı sunar; mesela Kilise Babaları Aziz Ambrose (ö. 397) ve Aziz Augustine (ö. 430)'un savunduğu fikre göre Meryem'in bekâreti, İsa Mesih'e hamile kalmadan önce (*ante partum*), doğum esnasında (*in partum*) ve doğum sonrası (*post partum*) şeklinde olmak üzere üç safhada da korunup sürmüştür.³ Buna paralel olarak XIX. yüzyılın sonunda modernist pozitivist akımların tehdidi altında toplanan I. Vatikan Konsili ise İsa'nın doğumuyla Meryem'in bakireliğini kaybetmediğini

1. Bu tür kullanımlar konusunda geniş bilgi için; Raimondo Spiazzi, *Enciclopedia Mariana Theotokos*, Genova- Milano 1957, 5- 100; Konrad Algermissen, *Lexikon der Marienkunde*, Regensburg 1967, 10- 70; Carl E. Braaten and Robert W. Jenson, "Preface", *Mary- Mother of God*, Cambridge 2004, VII- XV; Konrad Algermissen, *Lexikon der Marienkunde*, Regensburg 1967, 10- 70.

2. İbn Hazm, İbn Teymiyye gibi İslam kelimcilerinden hareketle E. Gibbon, Joseph Pöhl gibi bazı oryantalistler, Kur'an'da anlatılan Meryem kıssası ile V. Asırda Arabistan'da doğup sonraki asırlarda yavaş yavaş ortadan kalkan *Berberaniyye (Collyridiens)* adındaki Hristiyan fırkasının Meryem anlayışını özdeşleştirmeye çabalamışlardır. Geniş bilgi için Hasan Tevfik Marulcu, "Hristiyanların Hz. Meryem'e Tanrı İsnadı: Müslüman Kelamı Açısından Bir Değerlendirme", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/24(2010), 63.

3. E. R. Carroll- F. M. Jelly, "Mariology", *New Catholic Encyclopedia*, ed. Bernard L. Marthaler, Detroit- New York 2003, c. IX, 169.

açıkça belirtmiştir. Sonuçta Katolik Meryem teolojisine göre Meryem, “bakireler bakiresi” ve “tüm ideal bekâretlerin sembolü” olarak Kutsal Ruh’un eylemi yoluyla bekâreti kaybolmadan oğluna hamile kalmış ve onu doğurmuştur. Zaten Kutsal bekâret aynı zamanda analogik olarak Yahudi-Hristiyan geleneğinde Tanrı’ya safiyane adanmışlığı ve Tanrı’ya derinden iman etmeyi anlatır. Söz gelişi Eski Ahit geleneğinde Tanrı ile beraber olmak bekâreti ve iman dolu olmayı ima ettiğinden İsrail, asla “*batıl ilahlara kendini teslim eden iffetsiz bir gelin*” olmamıştır. Dolayısıyla kutsal bekâret, saf inanç sahibi olmak anlamında iken inkâr ise doğru yoldan sapmak anlamında iffetsiz ve zinakâr olmak anlamına geliyordu.⁴

IX. Pius tarafından 1854 yılında Meryem’in günahsızlığı ve asli suçtan tamamen uzak olduğu (Immaculate Conception) ilan edildikten sonra aynı papanın kaleminden *Ineffabilis Deus* (Boş Yere Ağza Alınmayan Tanrı) adıyla yayımlanan dokümanda bir adım daha ileri gidilerek *İsa Mesih’in, hem Peder Tanrı’nın hem de Kutsal Bakirenin ortak ve eşsiz oğulları olduğu* ve bu kararlılığı doğrudan Hz. Meryem’den aldığı (*öyle olsun!*) vurgulanır.⁵

Sonuçta Hz. Meryem’in lekesiz hamile kalması Katoliklere göre eşsiz ve özel bir imtiyaz olup ilahi lütfâ doğrudan malik olmak demektir. Dolayısıyla Hz. Meryem’e biçilen ilahi kaza ve kader onun lütuf ile dolu olduğunu açıkça göstermektedir.⁶

Kur’an-ı Kerim’in bu öğretilere yönelik atıfları ilgi çekicidir; (Allah), iffetini / *namusunu/genital organını koruyan ve bizim de kendisine ruhumuzdan üflediğimiz Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını doğrulayan İmran kızı Meryem’i de “örnek” gösterdi.* (Tahrim, 66/ 12). Bu ayetten anlıyoruz ki kutsal bekâret konusunda Kur’an- ı Kerim de hem maddi açıdan genital organın korunmuşluğunu zikretmiş hem de manevi açıdan onun iman modelliğine vurgu yapmıştır.

b. Meryem’in Seçilmişliği

Katolik teolojisine göre Meryem, ilahi kader ve lütuf ile seçilmiş olup çok derin boyutlarıyla Tanrının kurtuluş planına doğrudan katkı sağlamaktadır. Onun sahip olduğu bu seçilmişlik özelliği sebebiyle Katolik Kilisesi kani olmuştur ki Meryem, evrensel İsa Mesih’te ifa olunan

4. F. M. Jelly, “Mary and The Church”, *New Catholic Encyclopedia*, ed. Berard L. Marthaler, Detroit- New York 2003, c. IX, 255- 256.

5. Enchiridion Symbolorum, 999.

6. J. F. Murphy, “Mary, Blessed Virgin, II (In Theology)”, *New Catholic Encyclopedia*, ed. Berard L. Marthaler, Detroit- New York 2003, c. IX, 250.

kurtuluşa tüm Âdem oğullarını dahil etmek için azami çaba göstermektedir. Bu yüzden Meryem de mükemmel bir kurtarıcı sayılmaktadır.⁷

Kur'an ise seçilme kavramı için aynı ayet içinde bizzat Allah tarafından icra edilen bir eylem olarak "ıstafa" fiilini iki kez kullanır. "...Ey Meryem Allah seni seçti/ıstafaki, seni tertemiz kıldı/ve tahharaki ve seni âlemlerdeki kadınlara üstün kıldı /ıstafaki." (Al-i İmran, 3/42.) Bu ayete göre Hz. Meryem'in seçilmişliği çok boyutlu olarak öne çıkar; "İstafa", süzülüp çıkarma, seçkin kılma anlamında Hz. Meryem'in İsa'nın annesi olarak bakire doğum için seçilmesini yani onun özel ve önemli bir görev için seçilmesini ifade eder. Yine bu seçilme tahharaki fiiliyle desteklenerek bakire doğum konusunda Hz. Meryem'in tüm kötülüklerden arındırıldığını bilhassa Yahudilerin iftiralarından uzak olduğunu belirgin bir şekilde ortaya koyar. Nitekim müfessirlere göre de "seçilmek" fiilinin iki anlamı vardır; Hz. Meryem'in bütün kadınlar için bir model oluşu ve kötü sıfatlardan arındırılıp övgüye layık özelliklerle donatılması.⁸

Sonuçta müfessirlere göre Hz. Meryem, bizzat Allah tarafından seçilmiş soylu ve iffetli biri idi. İsa'ya anne olması hasebiyle de ayrı bir yere sahipti. Onun, sahip olduğu bu mümtaz yere ulaşması vehbi olduğu kadar ahlaki faziletinin de bir sonucudur. Çünkü o, daima ibadet ve zikirle meşgul olarak, Rabb'inin huzurundan ayrılmayarak, iffetini koruyarak, Beyt-i Makdis'te dua ederek, secdelere kapanarak, namaz kılarak ve namaz kılan salihlerle bir arada bulunarak tam bir ahlaki kemale ermişti.⁹

c. Meryem'in Korunmuşluğu

Katolik teolojisine göre İsa Mesih gibi annesi de asli günahtan müstağnidir. Zira o, "*doğüstüne çıkarılmış bir kadın*" olarak günahkâr değildir. Öyle ki, Meryem bu yönüyle günahın objesi olmamıştır. Hatta Meryem, tüm mazur görülebilir küçük ve şahsi günahlardan da azade olarak ve mükemmel bir akıl lütfuyla bezenmiş olarak kendini korumayı bilmiş ve bununla şan şeref içinde bulunmaktadır. Bu özelliğiyle Meryem azizliğe, masumiyete ve tüm azizlerin üzerindeki bir yüceliğe sahip olmuştur. Katolik Kilisesi bile özdeşleştiği Meryem'deki bu özellikler saye-sinde mükemmelliğe sahip olmuştur.¹⁰

Buradan hareketle Katolik öğretisine göre Hz. Meryem'in mükemmel günahsızlığı, günahtan yoksun olmanın da ötesinde önemli yöne işaret eder; ahlaki açıdan her türlü kusurdan azade olmak ve günah

7. Enchridion Symbolorum, 122- 123.

8. Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, heyet, c. I, Ankara 2007, 544.

9. Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul ts., c. II, 1097.

10. Enchridion Symbolorum, 123.

kabiliyetinden yoksun olmak. Bu yönüyle Meryem'in günahkâr olmayışı mutlak ve bazı faktörlerin doğal bir neticesidir; söz gelişi onun her türlü şeytani saldırıdan azade olması (*concupiscence*) yeterli bir faktördür. Yine melekler, günahkâr Âdem'in zayıflığından azade olmalarına rağmen hâlâ Tanrı'ya karşı isyana muktedirler. Bunlara ilave olarak iki diğer özellik Hz. Meryem'i mükemmel olarak günahlardan korumuştur; birincisi onun sürekli olarak Tanrı bilincine sahip olması ve onun huzurunda yaşaması ikincisi ise onun özel ve olağanüstü lütuflara sahip olmasıdır. Bu donatılarla Meryem, kendi zihninde irade, şefkat, şevk dolu güçlerini harmanlamayı başarmış ve gerçek iyilik ve mutluluğun Tanrı'nın iradesiyle bütünleşmek yoluyla ortaya çıkacağını anlamıştır.¹¹

Sonuç olarak Katolik teolojisine göre Hz. Meryem'in günahsızlığı içgüdüsel olarak günah işlemez anlamına gelmez aksine onun lekesiz ve günahsız hamile kalmasının verdiği ilahi lütuf ve ilahi anneliği gibi faktörler sebebiyle beşeri günahlar onun hayatında imkânsız hâle dönüşmüştür. Bir başka ifadeyle o, ilahi kaderin bir sonucu olarak tüm kişisel günahlardan ve diğer kusurlardan azade olmakla kalmamış aynı zamanda gönülsüz olarak işlenen tüm ahlaki suçlardan da beri olmuştur. Bunlara ilave olarak Meryem, Tanrı Oğlu İsa Mesih ile olan annelik ilişkisi konusunda tüm fizyolojik ve biyolojik anneliğin de ötesindedir. Bu yönüyle Meryem kutsal teslis içinde olmasa da bu üçlemeyle doğaüstü, kutsanmış bir birlik içinde olarak en yüksek ve en içten bir yakınlık ve ilişki içinde faaliyet gösterir. Hatta Katolik Kilisesine göre Meryem'in üç uknum ile olan ilişkisi şunu gerektirir; Tanrı, zorunlu olarak, kendi annesine her türlü günahsızlık lütfunu bahşetmiştir.¹²

Bu öğretilere karşılık Kur'an, Hz. Meryem'in korunmuşluğu konusunda üç boyutlu bir yaklaşıma sahiptir:

Birinci olarak Hz. Meryem'in annesi günahlardan "şeytanın şerrinden koruması" için Allah'a yazar: "... Ya Rabbi! Kız doğurdum. Erkek, kız gibi değildir, ben ona 'Meryem' adını verdim, ben onu da soyunu da, kovulmuş Şeytan'dan senin himayene bırakıyorum" dedi, bunun üzerine Rabbi ona hüsnükabul gösterdi"... (Ali İmran, 3/36-37). Bu tür korunmuşluk, Allah yoluna adanan çocuğun şeytana uyup günah işlememesi ve iffet sahibi olmasını göstermektedir. Nitekim Allah da onun bu duasını kabul etmiş ve şeytanın şerrinden koruyacağını garanti altına almıştır.¹³

11. J. F. Murphy, "Mary, Blessed Virgin, II (In Theology)", 250.

12. J. F. Murphy, "Mary, Blessed Virgin, II (In Theology)", 250- 251.

13. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, heyet, c. I, Ankara 2007, 549- 550.

İkinci olarak Kur'an aynı zamanda onun korunmuşluğunu "Hz. Zekeriyya'nın himayesinde görür"; ... "güzel bir kabulle karşıladı, onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi; onu Zekeriyya'nın himayesine bıraktı" (Al-i İmran, 3/37). Bu boyutuyla Kur'an, Hz. Meryem'in korunmuşluğunu eşeysiz üreyen güzel bir bitki hassasiyeti içinde ve bahşedilen nimetler çerçevesinde ahlaken özel bir eğitim ve güzel bir terbiye ile samimiyet, doğruluk, istikamet, namus ve Allah'a itaat anlamında yaşadığı olgunluk ve süreci olarak görmemizi ister.

Üçüncü olarak Kur'an onun ilahi korunmuşluğunu, onu ruhbanlardan ve dış âlemden soyutlayarak sadece kendisi rızık vererek de destekler. Mesela Hz. Zekeriyya Hz. Meryem'in yanına mihraba her girdiğinde onun yanında bir başka rızık bulur.¹⁴

Kur'an-ı Kerim ve Meryem'in Ruhaniyetine Dair Katolik Öğretiler

a. Meryem'in Kutsallığı

Katolik teolojisine göre olağanüstü bir vasıf olarak "kutsallık", Tanrı ile aşkın bir birlikteliği ve Tanrı'nın iradesine boyun eğerek ona teslim olmayı ima eder.¹⁵ Bu suretle kişi, fazilete sahip olurken günahattan azade olur. Meryem de günahattan azade olmuş ve ilahi nimetlere, fazilet ve maddi hediyelere gark olmuştur. Mesela Cebrail, Hz. Meryem'in huzuruna girince bu ilahi nimetleri ikrar etmişti (Luka, 1/28).¹⁶ Kur'an, bu nimetleri açık bir dille şöyle ifade eder "...Zekeriyya ne zaman onun yanına mabede girse yanında bir rızık bulurdu. Ona şöyle derdi; Ey Meryem bu nereden? O da: "Rabbimin katından" diye cevap verirdi. Allah dilediğini "hesapsız rızıklandırır" (Al-i İmran, 3/37).

Modern dönemde Roma Katolik Kilisesi bu nimetleri maddi yönden çok teolojik olarak değerlendirmeye başlamıştır; mesela Papa IX. Pius, 8 Aralık 1854 tarihinde yayımladığı *Ineffabilis Deus* adlı fermanın-da Meryem, göze çarpan bir güzellik ve mükemmellik sahibi olarak mahlu-kattan hiçbir kimsenin gösteremediği tam bir masumiyet ve kutsallık izhar etmiştir. Böylece ona göre Meryem'e bahşedilen bu ilahi nimet ve lütuflar maddi değil, günahattan azade olmak, mutlak güzellik

13. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, heyet, c. I, Ankara 2007, 549- 550.

14. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, heyet, c. I, Ankara 2007, 550- 551.

15. Kyriaki Karidoyanes, Fitzgerald, "Mary The Theotokos and Call to Holiness", *Mary- Mother of God*, ed. Carl E. Braaten and Robert W. Jenson, Cambridge 2004; 100-122.

16. J. F. Murphy, "Mary, Blessed Virgin, II (In Theology)", 249- 250.

ve mükemmelliğe ulaşmak, tam bir masumiyet ve kutsallık sahibi olarak hiç kimseye nasip olmayan bir üstünlüğe sahip olmaktır.¹⁷ Burada hemen belirtelim ki Kur'an Hz. Meryem'e bahşedilen üstünlüğü "...Allah, seni seçti, seni temiz kıldı ve seni âlemlerin kadınlarına seçkin kıldı." şeklinde önceden açıkça vurgulamıştı (Al-i İmran, 3/42).

Sonuçta Kur'an-ı Kerim'in aksine modern Katolik öğretisine göre Meryem'in kutsallığı, ruhani nimetlere gark olarak Kutsal Üçleme ile doğaüstü, kutsanmış, içten bir yakınlık ve ilişki şeklinde olup¹⁸ tedricen gelişmiş bir meseledir. Mesela ilk önceleri onun hata yaptığını savunanlar bile olmuştur. Söz gelişi Aziz Ireneus, Cana'da onun isteğinde çok ısrar etmesini, Aziz Chrysostom ise Matta 12/46'dan hareketle onun aşırı gurura kapılmasını ayıp olarak görmüştür. Hatta Aziz Origen, Haça gerilme anında onun şüphesini öne çıkarmıştı. Ancak daha sonraki asırlarda onun her türlü günahattan arınmış olduğu öğretisi güçlenmiş ve nihayet Efes Konsilinde (431) ilahi anneliği tam olarak tanımlanmıştır.¹⁹

b. Meryem'in Sonsuz Bilgisi

Katolik ilahiyatında Meryem'in gizemi, bir inanç gizemi olarak bu hayatta insan zihninin kavramasının ötesindedir.²⁰ Buna göre Meryem'in aşkın bilgisi de hiç kimse tarafından nüfuz edilemeyecek bir bilgidir. Göğe yükselmesinden sonra Meryem, bazı insanlara görülebilen gizemli vizyonlara sahiptir. Dahası o, bilinebilen tüm şeyleri bilmez; çünkü böyle bir bilgi sadece Tanrı'da bulunan sonsuz aklı çağırıştırır. Meryem'in vizyondaki yoğunluk ve boyutlar gene de İsa Mesih'in beşer hakkındaki bilgisine kıyasla ikincil sıradadır. Meryem bu hâliyle diğer tüm insanlardan daha fazla takdis edilmiş vizyona sahiptir. Biraz daha somut olarak ifade edersek; Katoliklere göre Meryem, yeryüzünde yaşarken doğal aklın güçlerini kullanmıştır; söz gelişi o, cehalet duygusuna sahip değildi zira cehalet, asli günahın doğal bir neticesidir. Meryem ise bu kusurdan korunmuştur. Ancak Meryem, atomun yapısı veya hastalıkların doğası hakkında bir bilgiye sahip değildi zira bu gibi bilgiler doğrudan onun Tanrı Annesi veya mutlak aracı oluşuyla ilintili değildir.²¹

Sonuçta Katoliklere göre Meryem'in bilgisiyle ilgili muhtemel şu

17. Enchiridion Symbolorum, 999.

18. Murphy, "Mary, Blessed Virgin, II (In Theology)", 251.

19. Enchiridion Symbolorum, 251.

20. David S. Yeago, "Presence of Mary in the Mystery of the Church", *Mary-Mother of God*, ed. Carl E. Braaten and Robert W. Jenson, Cambridge 2004; 58-79.

21. P. J. Mahoney, "Knowledge of Mary", *New Catholic Encyclopedia*, ed. Berard L. Marthaler, Detroit- New York 2003, C. IX, 253-254.

temel kanaatlere ulaşılabilir: İsa'ya doğuma müjdelendiği sırada elde ettiği İsa'nın tanrılığına dair bilgi ile teskin olması büyük olasılıktır. Zira Katoliklere göre Kutsal metinler, hamile kalma esnasında Meryem'in İsa Mesih'in uluhiyeti konusunda bizzat Tanrı tarafından bilgilendirildiğini ima ederler. Hatta Aziz Thomas (Summa theologiae, 3a, 30.1) ve Papa XII Pius, *Mystici corporis* adlı ansikliğinde ilan eder ki Hz. Meryem, tüm insanlığı temsil eden biri olarak Tanrı, oğlu ile insan doğası arasındaki manevi evliliğe rıza göstermiş ve oğlunun uluhiyeti hakkında bilgiye ihtiyaç duymuş ve bu bilgi Tanrı tarafından karşılanmıştır.²²

Kur'an-ı Kerim ise Hz. Meryem'in Allah tarafından bilgilendirilmesini kulluk ve beşeriyet bağlamında daha özgün hâle dönüştürür. Bu bağlamda iki boyut dikkat çeker;

Birinci boyutta Allah, Hz. Meryem'e oğlu İsa hakkında onun uluhiyeti değil beşeriyeti ve peygamberliği hakkındaki bilgilerle donatmıştır;

"O (melek) ise şöyle demişti; Ben sana tertemiz bir oğlan çocuğu bağışlamak için Rabbinin bir elçisiyim, dedi." (Meryemi 19/19). "(Zira) Rabbin buyurdu ki o bana kolaydır biz onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız....." (Meryem, 19/21).

"Ey Meryem Allah seni kendisinden bir kelimeyle müjdeliyor. Adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir. Dünyada da ahrette de itibarlı ve Allaha yakın kılınarlardandır." (Al-i İmran, 3/45). "O hem beşikte hem de yetişkinlikte insanlarla konuşacak ve salih kişilerden olacak." (Al-i İmran, 3/ 46). "Dedi ki Rabbin bana bir erkek eli değmediği hâlde nasıl çocuğum olur?" (Al-i İmran, 3/47). "Ona yazmayı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretecek"..... (Al-i İmran, 3/48).

İkinci boyutta ise Hz. Meryem aynı zamanda kul olma konusunda da bilgilendirilmektedir;

"Ve Ey Meryem, Rabbine ibadet et; secdeye kapan, (O'nun huzurunda) eğilenlerle birlikte sen de rükû et." (Al-i İmran, 3/43)

Üçüncü boyutta ise Allah, Hz. Meryem'e Hz. İsa'yı olağanüstü bir yolla yaratma iradesine kuşku ile bakma sonucunu doğuran her türlü bilgi, iftira ve yorumun yanlışlığını kesin bir şekilde ortaya koyarak gelecekle ilgili bilgileri Hz. Meryem'e bahşetmiştir;²³

"İşte o zaman altından ona bir ses seslenmiş ve demişti ki "Üzülme Rabbin altındakini şerefli kıldı."(Meryem 19/24) "Ye iç; gözüün aydın olsun. Eğer insanlardan birini göreceksin de ki; Ben Rahman'a oruç

22. P.J. Mahoney, "Knowledge of Mary", 254.

23. Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, heyet, c. I, Ankara 2007, 576.

adadım. Bu yüzden bu gün hiçbir insanla konuşmayacağım” (Meryem, 19/ 26).

**c. “Tanrı Doğuran” (Theotokos/Dei Genitrix)) veya
“Tanrı’nın Annesi” (Mater Dei) Olarak Meryem**

Roma Katolik Kilisesi “ete kemiğe bürünen İlahi Kelam olarak İsa Mesih’in annesi” şeklinde sunduğu Meryem’le ilgili geleneksel öğretilerini güncelleyerek korumaktadır. Hatta II. Vatikan Konsili ve sonrasındaki Katolik teolojisi daha karmaşık bir Meryem öğretisi sunar. Mesela *Lumen Gentium* adlı konsil vesikasının 8. Bölümü bu konudaki en son anlayışları sunar; özellikle vesikanın “Mesih’in ve Kilise’nin Gizemindeki Kutsal Bakire Meryem: Tanrı Annesi” başlığı altında devrin kilise babaları, Meryem’i hem Oğlu ile (*Christocentric Mariology*) hem de İsa’nın mistik bedeniyle (*Ecclesiotypical Mariology*) çok yakın ilişki içinde anlamaya çabalarlar. Böylece Katolik Kilisesi Meryem’in kurtuluş planındaki rolüne vurgu yapar ve bu yönüyle Tanrı ile aynı kandan olan Meryem’in, Kilisenin arketipi olduğunu ve Kilise ile Meryem’in analojik açıdan birbirine özdeş olduğuna vurgu yapmaya başlar.²⁴

Bu Katolik öğretilere karşın Kur’an, Hz. Meryem’in Tanrı annesi oluşuna dolaylı olarak iki yönden yanıt verir;

Birincisi Kur’an, Allah’ın oğlu olamayacağını özellikle zikreder;

“Allah için çocuk edinmek olacak şey değildir. O bundan münezzehtir” ... (Meryem, 19/35)

“ O, doğurmamıştır, doğrulmamıştır” (İhlas, 112/3)

İkincisi Kur’an’a göre Hz. İsa, kendisi gibi beşer olan Hz. Meryem’in oğlu olup Hz. Meryem de İsa Mesih’in anasıdır;

“Meryem oğlu Mesih sadece bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip gitmişti. Anası da dosdoğru bir kadındı. İkisi de yemek yerlerdi.... (Maide, 5/75).

**ç. Tüm İlahi Lütufların Aracısı (Mediatrix) Oluşu ve
Buna Bağlı Olarak Eş-Kurtarıcı (Coredemptrix) ve
Lütufların Dağıtıcısı Oluşu**

Katolik öğretilerine göre Meryem’in aracılık rolü, Oğlu İsa’nın kurtarıcı misyonuna sağladığı önemli katkılarla belirginleşir. Söz gelişi Katolik teolojisine göre aracılık unvanına Meryem şu üç sebeple hakettir;

Birincisi Meryem’in ontolojik aracılığıdır; yani onun theotokos

24. C. O. Voller- F. M. Jelly, “Mary and The Church”, *New Catholic Encyclopedia*, ed. Berard L. Marthaler, Detroit- New York 2003, c. IX, 257.

oluşu ve ilahi lütuflarla donatılması sebebiyle Yaratıcı ile yaratıklar arasındaki varlıklar hiyerarşisinde elde ettiği kaçınılmaz aracılıktır.

İkincisi *Meryem'in uzlaştırıcı aracılığı* yani yeryüzündeki hayatı sırasında kurtarıcı İsa Mesih'i doğurup dünyaya getirmek suretiyle Tanrı ile insanlar arasında gerçekleşen uzlaşıya sağladığı hayati katkısıdır.

Üçüncü ve son olarak Meryem'in göğe yükseldikten sonra Tanrı'nın, tüm çocukları için bahsettiği lütuflara erişmeleri için sahip olduğu *üstün şefaet yetisine dayalı aracılığıdır*. Ancak gene de Katolik teologlar, Meryem'in sahip olduğu aracılığın özü itibarıyla Hz. İsa'nın aracılığından farklı olduğunu düşünürler. Daha açık ifadeyle İsa'nın aracılığı, birincil, kendi kendine yeten, mutlak olarak insanların kurtuluşu için gerekli iken Meryem'in aracılığı ise ikincil, tamamen İsa'ninkine bağımlı ve sadece hipotetik açıdan gereklidir. Bununla beraber Meryem'in sahip olduğu aracılık rolü, diğer insanlarınkinden (mesela azizler, rahiplerinkinden) de üstün ve farklıdır. Çünkü azizlerin ve rahiplerin aracılığı özel ve fiili lütuflarda kısmen etkili iken Meryem'in sahip olduğu aracılık evrensel ve İsa'ya bağlı çalışmaktadır.²⁵

Buna ilave olarak Katolik teolojisine göre kutsal hanımefendinin eş kurtarıcı oluşu aracılığına bağlı gelişmiştir. Katolik teolojisinin bu anlayışı için ön çıkarttığı kelime "*eş kurtarıcı (co-redemptrix)*" unvanıdır. Bu unvan, XIV. Yüzyılın sonuna doğru Katolik literatürüne girmiştir. Sonraki dönemlerdeki papalık vesikalarında bu sıfat kullanılmış (söz gelişi *Acta Sanctae Sedis* 41 (1908) 409; *Acta Apostolicae Sedis* 5 (1913) 364; 6 (1914) 108) ve böylece meşruluğu sorgulanmamıştır. Bu sıfatın anlamı konusunda Katolik teolojisinde üç farklı grup mevcuttur;

1. Gruptakiler; bu gruptakiler iddia ederler ki Meryem, kurtarıcı İsa Mesih'in gelişini mümkün kılmayı isteyerek ve bilerek objektif açıdan kurtuluşa katkı sağlamıştır. Bu gruptaki teologlara göre Meryem, çile ve acılar çekerek kendi hayatı boyunca insanların kurtuluşu adına çok şeyler elde etti ama bu acılar ve çileler kurtuluşu getirmek için yeterli olmadı sadece onu insanlar için uygun hale dönüştürdü.

2. Gruptakiler: ikinci görüşe göre İsa Mesih, tek başına tüm insanlık için kurtarıcı oldu ama bununla beraber Hz. Meryem, biricik oğlunun haça gerilmesine rıza göstererek haç teolojisinin etkilerini yani meyveleri kabul etmekle kurtuluş planına büyük katkılar sağladı.

3. Gruptakiler: bu gruba göre Kutsal Hanımefendi, şeklen eş-kurtarıcıdır; zira o, doğrudan ve hemen kurtuluş sürecine katkı sağladı. Bu gö-

25. J. B. Carol, "Part 4: Mediatrix of All Graces", *New Catholic Encyclopedia*, ed. Berard L. Marthaler, Detroit- New York 2003, c. IX, 258- 259.

rüşe göre Mesih ve Hz. Meryem, tüm insanlık için insanların tamamını onarmakla tek ve biricik kurtuluş prensibi inşa ettiler.²⁶

Katolik teologları, Hz. Meryem'in özel olarak oğlu tarafından kurtuluşa erştirildiğini bunun ise "koruyucu bir kurtuluş" olduğunu İsa Mesih diğer insanları ise "özgürlükçü bir kurtuluş" ile kurtardığını düşünürler. Buna bağlı olarak Katolik Kilisesi, Meryem'i de İsa Mesih'in kurtuluş ortağı ve kurtuluş konusunda insanın mutlak temsilci kabul eder.²⁷ Nitekim papalık öğretilerine göre de Meryem, insanlığı İsa Mesih ile birlikte kurtarmıştır (söz gelişi Papa XV. Benedict, Acta Apostolicae Sedis 10 (1918) 182²⁸

Meryem'in ahlaki aracılığına bağlı olarak onun ilahi lütufların fiili dağıtımını yaptığı yani İsa Mesih tarafından elde edilen doğaüstü tüm meziyetlerin bireylere ulaştırılmasında rol oynadığına inanılır. Bu bağlamda Papa XIV. Benedict, Gloriosae Dominae (Rabbin Görkemi)adlı 1748 tarihli bull vesikasında Meryem'i, kendisi yoluyla her aciz faniye ilahi lütf ve nimetlerin akıtıldığı "göksel bir dereye" benzetir. Yine Papa XII. Pius, Superiore anno adlı 1940 tarihli ensikliğinde ilahi lütufların Meryem yoluyla kazanılmasının Tanrı'nın iradesi olduğunu ifade etmiştir.²⁹

d. Katolik Dünyasında Meryem Hakkındaki Ritüeller

Katolik inancına göre doğrudan Hz. Meryem'e yöneltilen tüm duaları Tanrı kabul edecektir.³⁰ Roma litürjisinde Hz. Meryem, birinci zikir dualarında (communicantes) önemli bir yere sahiptir. Tüm inananların manevi annesi olan Hz. Meryem'e yapılan tazim ve hürmet, onunla ilgili kültürleri oluştururlar.

Bu bağlamda Hz. Meryem ile ilgili üç tür tazim bulunur:

1. Ona saygı duymak; yani Bakire Meryem'in Tanrı Anne olarak sahip olduğu vakara hürmet etmek.

2. Ona yakarma; Hz. Meryem'in annelik ve kraliçeliğe dayalı şefaatinde dolayı ondan yardım dilemek

3. Onu taklit; zahitlik, tesbihatlar gibi Kilise tarafından onaylanan uygulamalar yoluyla Hz. Meryem'e adamalarda bulunmak.³¹

26. J. B. Carol, "Part 4: Mediatrix of All Graces", 259.

27. J. B. Carol, "Part 4: Mediatrix of All Graces", 260.

28. J. B. Carol, "Part 4: Mediatrix of All Graces", 260.

29. J. B. Carol, "Part 4: Mediatrix of All Graces", 262.

30. Introduction a la Foi Catholique, tr. CH. Elinger, Paris 1968, 599.

31. E. R. Carrol, "Mary, Blessed Virgin, Devotion to", *New Catholic Encyclopedia*, C. IX, 266.

Katolik dindarların Meryem'e adamasını güçlendiren ilgili liturjik kültler açık bir şekilde V. asrın ortalarında ortaya çıkmış ve yavaş yavaş gelişerek VII. asrın sonlarında hız kazanmıştır. Bu bayramların temel hedefi, kesin bir imanla inanmak ki, Hz. Meryem, kendisi aracılığıyla Kutsal Kurtarıcı olan İsa'nın insanlığa bahşedildiği bir kadındır. Bu bağlamda Hz. Meryem'e yapılan adama daha önceleri Mısır'da III. asırda yapılyordu. Hz. Meryem'in göklere yükseldiği (assumption) öğretisi nedeniyle hiçbir kilise ona ait bir türbeden bahsetmiyordu. Zira o dönemlerde azizlere saygı ve adama, kendi türbelerinde bizzat ortaya çıkmıştı. 1969 yılında yeniden gözden geçirilen Roma Katolik Kilisesi litürji takviminde Hz. Meryem ile ilgili 13 bayram bulunur. Tanrı'nın Annesi Meryem (1 Ocak), Lekesiz Hamile Kalma (8 Aralık), Göklere Yükselmesi (15 Ağustos), Hz. Meryem'in Doğumu (8 Eylül), Hz. Meryem'i Ziyaret (31 Mayıs), Hz. Meryem'in Kraliçeliği (22 Ağustos), Elemler Sahibi Leydimiz (15 Eylül), Rosario Sahibi Leydimiz (7 Ekim), Meryem'in Lekesiz Kalbi (Pentakost Bayramından sonraki cumartesi), Carmel Dağı'ndaki Meryem (16 Temmuz), Büyük Aziz Meryem'e Adama (Ağustos). Bunlara ilave olarak Roma Katolik takviminde her cumartesi gününü zorunlu olmadan Meryem'e adama günü olarak kutlanmasını tavsiye etmektedir. Son olarak Roma Ayin Kitabı(Missal), Meryem'e adanmış olan yedi adet ayin formülü tesis ederek kilisedeki kutlamalara katkı sağlamıştır.³²

Böylece açıkça görüldüğü gibi Meryem hakkında Katolik dünyasındaki ritüeller, Kur'an'ın genel mantığı içinde sıradan bir saygının da ötesinde bir adama ve bir ilah tapımına /kültüne dönüştürüldüğü izlenimi vermektedir.³³ Bu bağlamda Kur'an, Meryem'in ilahlaştırılmasına götürecekt adama, bayram, kült, litürji gibi her yolu tıkamaktadır;

"Hani Allah: Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara: Beni ve an-nemi Allah'tan başka iki tanrı olarak benimseyin" dedin? Diyecek, İsa: "Seni tenzih ederim, hak olmayan sözü söylemek bana yaraşmaz.... Diyecektir. (Maide, 5/116).

"Meryem oğlu İsa sadece bir resuldür, - Ondan önce de resuller geçmiştir. Onun annesi de dosdoğrudur, her ikisi de yemek yerlerdi." (Maide, 5/75).

32. Jaroslav Pelikan, "Most Generations Shall Call me Blessed: An Essay in Aid of A Grammer of Liturgy", *Mary- Mother of God*, ed. Carl E. Braaten and Robert W. Jensen, Cambridge 2004; 1-19; P. Rouillard- T. Krosnicki, " Marian Feasts", *New Catholic Encyclopedia*, C. IX, 157-159.

33. Suat Yıldırım, *Kur'an'da Ulûhiyet*, İstanbul 2010, 432- 434.

SONUÇ

Hiz. Meryem, hayatı (özellikle doğumu) Kur'an-ı Kerim'de Yeni Ahit'ten daha ayrıntılı olarak anlatılan bir kadındır. Dahası ismi Kur'an'da açıkça zikredilen tek kadın olan Hiz. Meryem için verilen sıfat ve meziyetler, ona Katolik tarihinde verilen ve kulte dönüşmeye müsait unvanlarla rekabet edebilir dozda tevhid eksenli olarak şöyle sıralanır; "*mu-cize/ayet*" (Müminun, 23/50) , "*İffetini koruyan*", "*Rabbinin Sözlerini tasdik eden*" ve "*itaat edenlerden*" (Tahrim, 66/12), "*rahmindeyken mabede adanan*" (Al-i İmran, 3/35), "*Allah tarafından hizmeti kabul edilen*" (Al-i İmran, 3/37), "*Mihrab'ta rızıklandırılan*" (Al-i İmran, 3/37), "*seçilmiş*" (Al-i İmran, 3/42), "*temizlenmiş olan*" (Al-i İmran, 3/42), "*doğru kadın*" (Maide, 5/75), "*bütün kadınlarının üzerinde yüceltilmiş*" (Al-i İmran, 3/42).

Buna ilave olarak Hristiyanların iddia ettiği gibi Kur'an-ı Kerim'de Hiz. Meryem'in teslisin unsuru olarak sunulmadığı açıktır. Zira Kur'an kendi tevhid örgüsü içerisinde Hiz. İsa'nın iyi anlaşılması için Hiz. Meryem'in hayatının ve rolünün de ortaya çıkarılmasını hedeflemektedir. Buna karşın Katolik Kilisesi Hiz. Meryem'i Teslis'in unsuru olarak değil doğrudan Teslis'in bir unsuru olan İsa'nın Tanrı oluşuyla bağlantılı olarak değerlendirmekte; buna bağlı olarak Meryem'e atfedilebilecek herhangi bir günahın doğrudan Mesih'in eşsiz kutsallığına leke getireceği endişesini taşımaktadır.

Neticede Müslümanlara göre Hiz. Meryem hakkında Katolik teolojisindeki öğretiler, bir ilah kültüne dönüşme izlenimi vermektedir. Zira Kur'an'ın genel bütünlüğü içinde ortaya konulan tevhid, her türlü şaibeden uzak, halis ve arındırılmış bir monoteizmdir. Kur'an, kendi tevhid anlayışında politeizm ile monoteizm arasında çok ince bir çizgi bulunduğunu ortaya çıkarır şöyle ki insanın soyut ve kişilik dışı heva ve hevesinin peşine düşmesi veya Hristiyan ruhbanların rab edinilmesi bile bu kapsamda tanrılaştırma sürecidir. Kur'an aslında Hiz. Meryem'i teslis içinde göstermez. Bunun yerine Kur'an, Hristiyanlar tarafından Hiz. Meryem gibi bir kadının tanrılaştırılmasını öne çıkarmaktadır. Hiz. Meryem'in teslise dâhil edilmesi, başka bir şeydir onun ilahlaştırılmasına vurgu başka bir şeydir.

Dolayısıyla Katolik inancının Meryem'e verdiği tüm bu unvanlar, ona yapılan adamlar, bayramlar, kiliselerdeki resmi ritüeller, yönelimler, onun heykelinin önünde huşu ile eğilerek dua etmek, onun ruh ve bedeniyle diri, dünyada hazır ve icraat içinde olduğuna inanmak, Kur'an'ın öne çıkardığı tevhid öğretisine göre onun ilahlaştırılması için yeter sebeplerdendir.